

110007

Aftenposten Lørdag 9. mars 1996

ANDRES

Likvideringene

Nazistene var desperate

Av lektor Oddmund Lie, Oslo

Ad Victor Hellerns spørsmål om følgerne av likvideringene under krigen.

Tilsynelatende uten kritiske motforestillinger til Inger C. Stridsklevs kronikk 14.2 følger Victor Hellern opp med en rekke spørsmål om hvem som gav ordrene til og fremfor alt hva som ble konsekvensene av likvidasjonene.

Stridsklevs uetterretteligheter og direkte villedende fremstillinger ble påvist og korrigert 26.2 av professor John Andenæs, så dem lar jeg ligge. Det er Hellerns oppfølging jeg vil føye et par merknader til. Det er uklart hva han mener med «mer eller mindre private (min uthevelse) politiske grupperinger». Jeg antar han sikter til «Osvald-gruppen» (Asbjørn Sunde) og/eller Peder Furubotns partisangruppe i Valdresfjellene. Begge disse gruppene var NKP styrte, men hvis det er disse som kalles «private politiske grupperinger», er det noe drøyt med tanke på kommunistenes innsats i motstandskampen – særlig etter juni 1941 – og ikke minst ofrene. Ett eksempel: Da Peder Morset ble henrettet på Kristiansten festning i 1943, ble samtidig ti kommunister skutt (Jfr. Per Hanssons bok om Morset-familien). Men Victor Hellern har kanskje andre «private» organisasjoner i tankene.

Furubotn hadde Titos partisankrig som modell og ideal, og de hadde sjelden råd til «etiske vurderinger» før de ryddet f.eks. kroatiske Ustasja-folk av veien. Prisen var ofte grusom (Jfr. Hanssons bok om landsbyen, der alle menn fra 17 til 70 år ble ført ut på jorden og drept ned. Det er krigens harde virkelighet, selv om det sakens kan te seg annerledes i ettertid.

Så til det viktigste ankepunktet. Hellern skriver at 50 ble likvidert «så sent som i 1945, da nær sagt alle visste at krigen gikk mot sin avslutning». Ja, allerede etter Stalingrad i januar 1943, forsto mange, selv i den tyske generalstab, at krigen var tapt. – Men den varte i over to år til. Og den ble ført

med stigende desperasjon og hensynsløshet til «the bitter end». Goebbels forsøkte sogar som siste utvei å blåse liv i en Wehrwolf (varulv)-bevegelse, som skulle drive geriljakrig i det okkuperte Tyskland! I Norge fryktet mange at vårt land skulle gjøres til den siste skanse for nazistene, den såkalte «Festung Norwegen». At general Böhme og Wehrmacht fornuftig nok kapitulerte dagen etter den tyske kapitulasjon, kan vi være glad for.

Det er banalt å minne om dette, men det synes nødvendig. Ikke bare Rinnan-banden, men SD, Gestapo og store deler av det militante NS ble bare mer desperate i 1945. Det var altså slett ikke så åpenbart at krigen skulle ta en snarlig slutt. Ett eksempel: Hovedkvarteret for Milorg i Nord-Gudbrandsdalen vari Sel, i det såkalte «Reiret». En til nå ukjent angiver ga tyskerne tips om at tre karer i påsken 1945 hadde forlatt «Reiret» og gått ned til en stue på gården Øvre Havn, anende fred og ingen fare. Klokken 04.00 om morgenen omringet ca. 200 tyske soldater gården. To av karene, Oluf Havn og fenrik Boyesen, 20 år gammel, hoppet ut av vinduet for å nå opp i skogen nær ved. De ble skutt etter 20 meter. Begge ble kastet på en slede, og på veien ned til Sel kirke ble han som det ennå var liv i, sparket i hodet av to norske nazister, som ledsaget tyskerne.

Hva betyr «lidelser på begge sider»? Skulle motstandsfolk også bekymre seg om eventuelle sorgreaksjoner i likviderte angiveres familier? Det er et urimelig krav.

Hvor farlig politigeneral Karl Alfred Marthinsen var, er vanskelig å si. For motstandsfronten ble han i alle fall betraktet som en svært sentral og farlig motspiller. Som flere andre NS-topper hadde han en militær bakgrunn. I januar 1940 samarbeidet dengang øverste sjef for «politisk overvåking og kontraspionasje i Øst-Finnmark», Jonas Lie, med løytnant Karl Marthinsen, dengang sikkerhetsoffiser for Garnisonen i Sør-Varanger og ivrig NS-medlem fra 1933. Siden skulle disse to fortsette samarbeidet i det okkuperte Norge, og begge steg som kjent i gradene (jfr. Sverre Rødde: «Min ære er troskap. Om politimester Jonas Lie», s. 73. Om Karl Marthinsens meritter kan man lese i Norsk Krigsleksikon, nylig utkommet under redaksjon av Hans Fredrik Dahl o.a.).

Nå kommer Egil Ulateig med bok om likvideringene. Han har den på beddingen. Bla. skal han inngående ta for seg Sprekkenhus-likvideringen på Tretten (Om Sprekkenhus, se Årbok for Gudbrandsdalen 1995). Uetterrettelighetene hos Stridsklev, så vel som Hellerns etterlysning av etiske vurderinger, kan bringe tanken på den såkalte «silkefronten» som gjorde seg gjeldende etter 1946 og fremover, med særlig det gamle Morgenbladet som talerør.